

Cornelia de Langes syndrom

Kort medisinsk informasjon
og litt om
sammensatte utfordringer

Fagkurs under brukerkurs
Frambu
21. mai 2025.

David K. Bergsaker
overlege
dkb@frambu.no

Frambu

FRAMBU

KOMPETANSESENTER FOR SJELDNE DIAGNOSER

Frambu er en del av Nasjonal kompetansetjeneste for sjeldne diagnoser

De andre sentrene i tjenesten er:

- Nasjonalt kompetansesenter for porfyrisykdommer
- Nasjonalt kompetansesenter for sjeldne epilepsirealiterte diagnoser
- Nasjonalt kompetansesenter for nevroutviklingsforstyrrelser og hypersomnier
- Nevromuskulært kompetansesenter *
- Norsk senter for cystisk fibrose
- Senter for sjeldne diagnoser
- Nasjonalt kompetansesenter for oral helse ved sjeldne diagnoser
- TRS kompetansesenter for sjeldne diagnoser

* Samarbeider nært med Enhet for medfødte og arvelige nevromuskulære tilstander

Les mer på <https://Helsenorge.no/Sjeldnediagnoser>

Hva er sjelden?

- Tidligere var sjeldendefinisjonen i Norden: $< 1 : 10\,000$
- I 2019 sluttet Norge seg til den europeiske sjeldendefinisjonen: **1 : 2000**
- Det vil si 5 : 10 000 eller 500 : 1 mill.
Det betyr **inntil ca. 2500 med det samme** i Norge
- I Norge anslås at ca. 300.000 personer lever med en sjelden diagnose;
og 30 millioner i Europa og 300 millioner i verden ellers!
- Det ligger også en annen utvidelse i den nye definisjonen:
ikke bare arvelige, medfødte, genetiske tilstander,
men også sjeldne ervervede sykdommer og tilstander.
- Regner nå med 7000-8000 sjeldne diagnoser.
- Norges første strategi for sjeldne diagnoser ble lansert i 2021.
- **Fra 01.01.25: Nasjonalt Senter for Sjeldne Diagnoser.**

Noen begreper:

Hvordan forklarer man det man har?

- **Tilstand:** Beskrivelse av noe som kan ha flere årsaker.
- **Symptom:** Tegn på sykdom eller karakteristisk trekk ved et syndrom.
- **Syndrom:** Sett med to eller flere trekk eller symptomer som har en tendens til å opptre sammen og som antas å ha en felles, underliggende årsak.
- **Sykdom:** Mental eller fysisk "ubalanse" som følge av ytre eller indre påvirkning på et organ eller i hele kroppen.
- **Funksjonshemning:** Nedsatt eller mangelfull evne til å utføre en funksjon eller handling.
- **Kromosomforandring/-forstyrrelse/-forandring/genfeil/mutasjon/variant:** Forandring i «arveoppskriften»/DNA som påvirker "produktet".
- **Diagnose:** Beskrivelse eller gjenkjenning av noe karakteristisk eller sykelig.

Viktig å minne om: Utvikling og diagnoser:

- Forsinket utvikling
- Utviklingsforstyrrelse
- Beskrivelsesdiagnose
- Årsaksdiagnose
- Funksjonsdiagnose
- HVA TJENER DIAGNOSER TIL?

Årsaksdiagnose ?

Sykdomsdiagnose ?

Beskrivelsesdiagnose?

Funksjonsdiagnose?

En person-
flere diagnoser?

Syndrom

Symptomer og tegn som forekommer sammen

-og som man kan kjenne igjen hos andre med samme diagnose

Det kan likevel være stor variasjon

Et syndrom kan være en multisystem-tilstand:

- Ulike organer kan være påvirket
- Forsinket utvikling eller utviklingsforstyrrelse
- Intellektuell funksjonsnedsettelse/ variabel grad av psykisk utviklingshemning (lett, moderat, alvorlig, dyp)
- Sammensatte vansker
- En bred tilnærming for «å tegne et samlet bilde» er nødvendig og mest rettferdig for at den enkelte skal få mulighet til å leve et liv i tråd med egne forutsetninger, og tilrettelegging etter behov.

Komorbiditet (= samsykelighet):

- = tilstander/lidelser/sykdommer som opptrer samtidig med hovedsykdommen eller grunnlidelsen, men som ikke nødvendigvis har samme årsak.
- Mange av de sjeldne diagnosene på Frambu har mye komorbiditet knyttet til seg, som må vurderes for hva det påfører personen av ekstra lidelse, plager, bekymring og utfordringer.

Hva kan bli gjort?

- «Hvor trykker skoen mest?»
- Ta de diagnostiske utfordringene på alvor!
- Gjenta undersøkelser og vurderinger!
- Prøv å finne «årsaken» så tidlig som mulig!
- Sett inn tiltak og behandling!
- Forebygg der det er mulig!
- Planlegg kontroller for å oppdage «ting».
- Vær i forkant!

Personer med Cornelia de Langes syndrom er også:

- Unike individer med:
  - Hver sin spesielle bakgrunn og utviklingshistorie
  - Sin familie, søsken og sosial setting
  - Sin egen personlighet, lynne og humor
  - Sine styrker og utfordringer
  - Sitt potensiale
  - Sin måte å kommunisere på
  - Sine oppfatninger og opplevelser av omgivelsene
  - Sine ønsker og håp for fremtiden
  - Sitt liv

Cornelia de Langes syndrom (CdLS)

Historisk perspektiv:

- Willem Vrolik (1801-1863): 1849 første kjente omtale
- E. Winfried Brachmann: 1916 første beskrivelse på tysk
- Cornelia de Lange (1871-1950): 1933 mer omfattende beskrivelse
- Brachmann-de Langes syndrom (1963)
- 2004: «CdLS-genet» funnet: NIPBL-genet på kromosom 5
- 2006: SMC1A-genet på X-kromosomet
- 2007: SMC3-genet på kromosom 10
- 2012: Nye gen funnet: RAD21 og HDAC8
- 2014: ANKRD11-mutasjon
- 2021: BRD4-genet
- Flere gen involvert?

Hva er CdLS i korthet?

- Medfødt/genetisk tilstand som kjennetegnes ved:
- Spesielt utseende
- Medfødte misdannelser
- Kortvoksthet (egne vekstkurver)
- Utviklingshemning (fra dyp til lett/nedre normalområdet)
- To hovedtyper:
  - Alvorlig form (klassisk type, type 1)
  - Mildere former/varianter (type 2)

Flere og sammensatte utfordringer ved CdLS

- Medisinske
- Kognitive
- Språk og kommunikasjon
- Atferd

Forekomst av CdLS

- Tidligere beregnet forekomst: 1: 30 000 til 1: 50 000
- USA: 1: 10 000 - 30 000; Storbritannia: 1: 40 000 – 100 000
- **Nyeste tall i Europa (fra Orphanet, 2021): 1 : 80 000**
- Mye usikkerhet knyttet til stor variasjonsbredde i uttrykk og symptomer, lettere former osv.
- Noe hyppigere hos jenter (?)
- Anslått for Norge: 1-2 nye/år
- I Norge kjenner Frambu ca. 45 personer med CdLS pr mai 2025
- Den eldste (?) med CdLS i Norge er 73 år.

Genetikk ved CdLS og «CdLS-Spekter»:

- De aller fleste tilfeller skyldes spontant-oppståtte mutasjoner i gener som inngår i strukturelle eller regulerende komponenter i cohesin-komplekset -> «Cohesinopatier»
- Genetisk mekanisme er enten autosomal dominant eller X-bundet.
- 70% av CdLS kan bekreftes genetisk. Derfor gjelder klinisk diagnose fortsatt!
- Klassisk CdLS:
  - 2004: Mutasjon i NIPBL-genet på kromosom 5 (5p13.2) hos 70%
- «Mildere former» av CdLS:
  - 2006: Mutasjon i SMC1A-genet på X-kromosomet (Xp11.21-22) hos 5%
  - 2007: Mutasjon i SMC3-genet på kromosom 10 (10q25.2) hos 1-2%
  - 2012: Mutasjon i RAD21 (8q24.11) hos <1% og
– Mutasjon i HDAC8 (Xq13.1) hos 4%)
  - 2014: Mutasjon i ANKRRD11 (16q24.3)
  - 2021: Mutasjon i BRD4 (19p13.12)

Flere vurderinger ved uavklart diagnostikk:

- Mosaikk-tilfeller er nokså vanlig i CdLS: 15%
- Obs! Differensialdiagnoser!
  - ANKRD11-genet (knyttet vanligvis til KBG-syndromet)

NB! Diff.diagnostikk ved økt behåring:

- Coffin-Siris Syndrom
- Wiedemann Steiner Syndrom
- Rubinstein Taybi Syndrom
- CHOPS Syndrom
- MPS (Mucopolysakkaridose)
- FAS (Føtalt Alkohol Syndrom)
- Smith Lemli Opitz Syndrom
- KBG Syndrom

Typiske trekk og funn ved CdLS

- Lite hode
- Kort og bred hals
- Liten, spinkel og kortvokst kropp
- Lavt hårfeste i pannen og nakken
- Markerte øyebryn som møtes i midten
- Lange og tette øyevipper
- Kort nese, nedpresset neserygg
- Økt avstand mellom overleppe og nese
- Tynne lepper
- Lavtsittende ører
- Liten hake

Typiske trekk og funn ved CdLS

- Munnviker som peker nedover
- Forandringer i munnhule (liten kjeve, åpent bitt, åpen gane)
- Tannstillingsfeil (sent tannfrembrudd, små og/eller manglende tenner, stor avstand mellom tennene, tanngnissing)
- Medfødte misdannelser av underarmer, hender, føtter, mage-tarmkanalen, hjertet, hørselsnerven, med flere.

Synsorganet ved CdLS

- Øyeproblemer:
  - Nærsynthet (60%)
  - Langsynthet (15%)
  - Hengende øyelokk (>40%?)
  - Skjeling
  - Infeksjoner i øyehårsekk
  - Urolige øyne (nystagmus)
- Lav toleranse for briller!

Synssansen og CdLS

- Svært viktig!
- God visuell hukommelse
- Opptatt av detaljer
- God orienteringsevne og romforståelse
- Grad av cerebral (kortikal) synshemning (?)

Hørsel ved CdLS

- Trange øreganger
- Nedsatt hørsel hos 80% (hvorav 40% alvorlig nedsatt)
  - Nevrogen (hjernebetenget) årsak er vanlig
  - Mekanisk (væske i mellomøret/serøs otitt, og /eller ørevoks) forekommer ofte.
  - Ofte kombinasjon av ganespalte, trange øreganger, ørebetennelser
- Viktig å kartlegge årsak og behandle/forebygge nedsatt hørsel.
  - Nyfødtundersøkelse (kokleære emisjoner)
  - Distraksjonstesting
  - GØR?
  - Audiopedagogisk oppfølging

Nedsatt hørsel /sviktende hørsel?

- Uoppmerksom, fraværende
- Spesiell/voldsom/uforholdsmessig reaksjon på sterke og uventete lyder
- Grad av avledbarhet?
- Støyer mye, produserer mye lyd
- Skrur opp volum, leker med høy lyd

Mage-tarmproblematikk ved CdLS

- Munnmotoriske utfordringer
- Spise- og ernæringsvansker (PEG, knapp)
- Forskjellige former for brokk (glide-, navle-, lyske-, mellomgulvs-brokk)
- GØR
- Trangt parti i nedre del av magesekk (pylorus stenose)
- Unormal vridning (malrotasjon) av tarm
- Endret mønster i muskelsammentrekningen i magen og tarmen

GØR er vanlig ved CdLS

- Gastro-Øsofagal Refluks: Tilbakestrømning av (surt) mageinnhold til spiserør, svelg, munn, lunger
- Gir ubehag, smerter, sur lukt, gulp, oppkast, surkling, pustestans, lungebetennelser, syreskade på tennene, ørevondt, utfordrende atferd med bl.a. selvskading, mm.
- NB! Obs misdannelser, spiserørsbrokk, feilrotasjon av magesekk
- Utrede: 24-timers pH-måling, røntgen ø+v+d, gastroskopi
- Tiltak: Syrehemmere, operasjon (Nissen-plastikk), høyt leie av hode/overkropp, hyppigere og mindre måltider, mm.

Gastroøsofageal refluks (GØR):

= tilbakestrømning av (surt) mageinnhold til spiserør/svelg/munn
kan vedvare fra nyfødtalder eller oppstå når som helst:

- Sure oppstøt, bryst-/halsbrann, gulping, oppkast
- OBS! Syreskade på tennene!
- NB! Kan bidra til kronisk mellomørebetennelse!
- NB! Kan komme over i luftveiene, gi surkling og føre til lungebetennelser
- Ofte smertefullt og kan skape utfordrende atferd!
- Økt sikling og suging/tygging på ting
- Oppsøke mat og drikke
- Stikke fingrene i munnen/halsen
- Nattlig "uro"/søvnvansker
- "Spesielle anfall" med grimasering, fakter etc.
- Kan «trigge» epilepsi/kramper
- Utredning: 24-timers pH-registrering eller medikamentutprøving

Muskel- og skjelettproblemer ved CdLS

- Reduksjonsdeformitet: Manglende underarmer, redusert bevegelighet i albueleddet
- Små hender og føtter
- Manglende og/eller sammenvokste fingre
- Kort tommel med høyt «festepunkt»; bøyd lillefinger
- Hofteproblemer
- Skjev rygg (skoliose)

Hjerte og CdLS

- Medfødt hjertefeil hos 25%
- Vanligste feil er hull i hjerteskillevæggen (VSD, ASD); pulmonal stenose, Fallots tettrade kan også forekomme.
- Kan gi mistrivsel, spisevansker, nedsatt lengdevekst mm
- NB! Blodtrykk hos eldre.

Nyrer/urinveier/kjønnsorganer ved CdLS

- Nyre-forandringer: Små, hypoplastiske, dysplastiske, cystiske
- Manglende nedvandring av testiklene hos 10% av guttene.
- Vesico-Uretral Refluks (VUR) hos 20-40 % (tilbakestrømning av urin fra blæra til urinlederne, som kan disponere for urinveisinfeksjoner (UVI) /nyrebekkenbetennelse).
- Nyreforandringer som følge av dette.
- Utredning og oppfølging:
  - Ultralyd nyrer og urinveier
  - Ved gjentatte UVI, vurder rutiner, evt. langtidsbehandling med antibiotika?

Infeksjoner og CdLS

- Økt infeksjonstendens første leveår
- Særlig øvre og nedre luftveier + ører
- NB! GØR!
- Ikke kjent nedsatt immunforsvar ved CdLS.

Epilepsi ved CdLS

- Finnes hos 25%
- Alle typer av epilepsi forekommer
- Kan starte i alle aldre, sjeldent hos voksne
- Behandles på vanlig måte
- Som regel god respons på behandling

Andre observasjoner og erfaringer ved CdLS

- Nedsatt smertefølelse eller sanseintegrasjonsvansker?
  - Kan «kamouflere» smertetilstander, f.eks. brudd, tarmslyng mm
- Temperaturintoleranse beskrevet; m.a.o. feber kan være et usikkert mål.
- Lavt antall blodplater (trombocytopeni) pga gjentatte/kroniske infeksjoner?
- «Marmor-hud» (cutis marmorata)

Søvnvansker ved CdLS

- Stort problem! (55% i en studie med 31 pas., hvorav 19 barn)
  - Innsøvningsvansker
  - Hyppige oppvåkninger
  - Bedring med alder?
- Utredning og behandling
  - Prøve Melatonin ved innsøvningsvansker
  - GØR? ->Gjøre 24-timers pH-registrering
  - Nattlig epilepsi? ->Gjøre 24-timers EEG.

Atferdsutfordringer ved CdLS må ses i sammenheng med kommunikasjonsvansker og mulig smerteproblematikk!

- Tvangsmessig (obsessiv kompulsiv) væremåte:
  - Plukke, pille, «undersøke»/»ødelegge» ting...
- Angst
- Selvdestruktiv og utfordrende atferd
- Aggresjon
- Autistiske trekk/ASF/autisme
- Selvstimulering/hoderisting
- Hyperaktivitet
- Søvnvansker

Eldre med CdLS

- GØR/gastroproblemer kan vare lenge, komme og gå, forverres.
- Kronisk GØR kan gi sår og arrdannelse med forsnevring av spiserør, som kan føre til svelgevansker og ernæringsproblemer.
- Synsproblemer med grå og grønn stær
- Økte plager av skjev rygg (skoliose), skjelettforandringer.
- Noen kan ha leddsmerter.
- Overvekt som følge av overspising eller inaktivitet.
- Ingen kjent overhyppighet av kreft, hjertesykdom, slag.

Medisinske anbefalinger til undersøkelser og behandling av voksne med CdLS

- Alle bør få en årlig undersøkelse hos sin fastlege. Noen følges også ved voksenhabiliteringen.
- Denne bør omfatte:
  - Alminnelig helsesjekk
  - Gjennomgang av eventuelle særlige symptomer som ses oftere hos personer med CdLS enn hos andre voksne.
  - Husk at personer med CdLS kan få alt det som alle andre også kan få.
- Ved påvist sykdom eller behov for videre undersøkelser, kan fastlege henvise til aktuell sykehusavdeling.

Almen tilstand/helsetilstand

- «Trives» personen?
- Er det tegn på økt sykkelighet?
- I så fall hva?
  - Hyppige infeksjoner?
  - Endringer i vekt?
  - Humør?

Hva skal vurderes?

- **Fysisk funksjonsnivå:** Klarer man det samme som før?
  - Ved endringer, let etter årsaken (brudd, forstuvning, smerter, sansetap, osv.)
- **Endring i vekt.** Risiko for både over- og undervekt.
  - Mål vekten regelmessig (hver 14.dag?)
  - Sikre sund og variert kost.
  - Gjennomgå kosten for innhold, energi, mineraler, sporstoffer, vitaminer,mm.
- **Epilepsi**, kramper, fjernhetsanfall: Epilepsi kan oppstå i alle aldre. Ta videosnutt av «anfallet» og vis legen. Vurder EEG.

Kvinner med CdLS

- Gynekologiske problemstillinger:
  - Overveie celleprøver
  - Blødninger, smerter?
  - Behov for p-piller? For prevensjon eller menstruasjonsregulering?

Mage-tarmsystemet

- Forstoppelse, diare, luft smerter: Forekommer i alle aldre
- Refluks (GØR) er svært vanlig ved CdLS.
- Svelgvansker; flere mulig årsaker: GØR, ØNH-problem
- NB! Tarmslyng! Akutt tilstand med kolikkaktige, takvise smerter, utspilt buk, oppkast, stopp av avføring. Øyebliklig hjelp! Operasjon kan være nødvendig.
- Betennelse i bukspyttkjertelen (pancreatitt): Magesmerter, utspilt mage, oppkast, lett feber, forverring ved matinntak.
- Gallestein/galleblærebetennelse: Smerter, oppkast, +/- feber

Narkose ved CdLS

- Trange luftveier
- Hypertermi (høy temperatur) beskrevet som komplikasjon hos noen få
- NB! Vurder å gjøre andre undersøkelser i samme narkose.

Tilnærming og tiltak: Tverrfaglig samarbeid er nyttig!

- Høy grad av struktur og forutsigbarhet
- Bruk egnet kommunikasjonsform og -hjelpemidler
- Viktig å ikke avvike fra oppsatt plan, og at den følges av alle rundt personen.
- Tilpass krav og vurder dem fortløpende.
- Forsiktig og langsom tilnærming til nye sosiale situasjoner
- Unngå kjedsomhet og overstimulering.

Samarbeid og tett dialog

- Medisinsk behandling bør/må ikke stå alene.
- Viktig å ha klarlegge hvilket symptom/sykdom man vil behandle.
- Start i lav dose og observer nøye.
- Vurder og registrer både virkning og bivirkning!
- Vurder når man vil slutte med et medikament.

Viktige momenter ved oppfølging av personer som har en av Frambus diagnoser, f.eks. CdLS:

- Ansvarsgruppe som fungerer
- Fastlege som er interessert
- Barnehage og skoletilbud som stimulerer
- Arbeidsplass/dagsenter som inkluderer
- Fritidsaktiviteter som engasjerer
- Mosjon som ivaretar fysisk og mental helse
- Bidra til oversikt og kontroll gjennom dagsplan og struktur
- Kommunikasjon som er gjensidig og forståelig
- Omgivelser som trygger og gir fellesskap
- Omsorgspersoner og tjenesteytere som forstår!
- Samfunn som legger til rette for deltakelse og inkludering.

Informasjonskilder for CdLS

- Frambus nettside
- Norsk Forening for CdLS
- Rarelink
- Socialstyrelsen.se
- Orphanet
- NORD
- Genetics Home reference
- GeneReviews
- CdLS foundation: «ask the expert» (cdlsusa.org)
- Guidelines:
- <https://www.nature.com/articles/s41576-018-0031-0>

Takk for oppmerksomheten!

